

חוברת

דף השבוע

מסכת כתובות חוברת

דף מז

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

דף מז

תוכן

- א. מדוע אין האב זוכה במציאת בתו מן התורה
- ב. למה מסירת אשה לחופה מבטלה ממלאכה
- ג. גדר זכות הבעל בנכסי צאן ברזל
- ד. יסוד חיוב הבעל במזונות אשתו

א) מדוע אין האב זוכה במציאת בתו מן התורה

- א. הגמ' מבארת הטעם דזוכה האב במציאות בתו, שהוא משום איבה. [ועי' ברש"י בב"מ (יב.) שהביא מקור לזכות האב במציאות בתו, משום שיש כלל דכל שבח נעורים לאביה, וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ (ב"מ שם), ובתוס' (ב"ק צז.) הקשו, דמסוגיין מבואר שאין זה הטעם, אלא הוא משום איבה, ועי' בעומק הדף לעיל (דף מו, אות ד) בבאור שיטת רש"י]. ונחלקו הראשונים בכוונת הגמ'.
- ב. רש"י ביאר, שכיון שמעיקר הדין אין האב מחוייב לזון בתו, יש לחוש שמשום איבה לא יזון אותה. אולם בתוס' ביארו באופן אחר, דחיישי' שמא משום איבה ימסור אותה אביה למנוול ומוכה שחין. וכתבו התוס', שיש בזה נפק"מ, לגבי בת שאינה סמוכה על שלחן אביה, שלפי רש"י ליכא חשש איבה, משא"כ לפי התוס'. [ועי' בהפלאה, שלכאו' יש עוד נפק"מ, לגבי בת שנאתרסה, שלפי התוס' ליכא חשש איבה, משא"כ לרש"י].
- ג. ואמנם לכו"ע יוצא, שזכות האב במציאת בתו היא רק מדרבנן, משום איבה. והקשה הרשב"א, למה לא זוכה האב במציאת בתו מדאורייתא, כמו שהוא זוכה מן התורה במעשה ידיה. ותירץ, דמעשה ידיה באין מגופה, ולכך זוכה בהן מדאורייתא, משא"כ מציאתה, דלא באה מגופה. [וע"ע במרחשת (ח"ב סי' א) שכתב לחלק בין מציאה דבאה ע"י טירחה, דדומה למעש"י, ובין מציאה דלא באה ע"י טירחה, דלא דמי למעש"י].
- ד. בקובץ הערות (סי' לח אות ז) הקשה, דזכות האב במעשה ידי בתו נלמדת מאמה עבריה, והרי לגבי אמה הרב זוכה גם במציאתה, וא"כ למה לא ילפי' מזה דגם האב זוכה במציאתה. [ועי' בפנ"י שהביא בשם זקנו המגיני שלמה, שבאמת האב זוכה במציאתה של בתו מן התורה, דומיא לאמה שזוכה הרב במציאתה, אך דבריו צ"ע כנ"ל, דמסוגיא דידן לכאו' מבואר שזכות האב במציאת בתו היא רק משום איבה].
- ה. ותירץ הקובץ הערות, שנכלל בדין אמה עבריה ב' דינים נפרדים: א. דין 'עבד'. ב. דין 'פועל'. וכתב, שההיקש בין זכות האב בביתו לזכות הרב באמה עבריה, היינו רק לגבי דין 'עבד' שבה, אבל לא לגבי דין 'פועל' שבה, דאין בתו של אדם משועבד לעבוד בשבילו. ועפ"י תירץ, שמה שהרב זוכה במציאתה של אמה, אין זה מדין 'עבד' אלא מדין 'פועל', שיד פועל כיד הבעלים, ולכן לא שייך ללמוד דין הבת מדין האמה לענין זה.

ב) מדוע מסירת האשה לחופה מבטלה ממלאכה

- א. הגמ' דנה, מהו המקור להא דזוכה האב במעשה ידי בתו הנערה, ורצתה הגמ' לומר, שיש להוכיח כן מהא דנתנה לו התורה הכח למסור בתו לחופה, ואם הנערה עצמה זוכה במעשה ידיה, לא מסתבר שיוכל האב לעשות כן, שהרי בשעת החופה הוא מבטל מעשה ידיה, אלא ע"כ האב זוכה במעשה ידיה. [אך דחה הגמ', שיש ציורים שאין במסירה לחופה ביטול במעשה ידיה].
- ב. המפרשים דנו בכוונת הגמ' שע"י מסירתה לחופה נתבטלה מעשה ידיה. ברש"י פירש, 'ואותו היום אינה עושה מלאכה'. והדבר יעקב (אות ז) דייק מדבריו, שהביטול מלאכה אינו רק בזמן החופה, אלא גם כל היום. והברכת אברהם ביאר עפ"י דברי הרא"ש (פ"א סי' ה), ששמחת יום החפה היא מדאורייתא, ונלמד מדכתיב 'יום שמחת לבו', וא"כ מובן שכל היום אסור במלאכה.
- ג. והעיר הברכת אברהם, שלפי"ז מבואר דס"ל לרש"י, שהאיסור מלאכה ביום החופה נוהג לא רק לגבי החתן, אלא גם לגבי הכלה. אולם העירו האחרונים, שלכאו' מבואר מדברי הרמ"א (אהע"ז סי' סד סעי' א) דלא ס"ל כן, דמשמע מדבריו שרק החתן נתחייב בשמחת החתונה אבל לא הכלה.
- ד. וכתב הברכת אברהם, שי"ל שגם הרמ"א מודה לדברי רש"י, ויש לחלק בין חובת השמחה, שהיא מוטלת רק על החתן ולא על הכלה כדברי הרמ"א, משום שהוא חייב לשמח את אשתו, ובין איסור מלאכה ביום החופה, שזה שייך גם לגבי הכלה כדברי רש"י. [אך הקשה הברכ"א, שאם כל היום נאסרה במלאכה, א"כ תירוץ הגמ' שנעשתה החופה בלילה צ"ב, דהא אכתי נתבטלה ממלאכה למחרת, שהוא יום החופה].
- ה. אולם בספר משמר הלוי כתב, שמדברי רעק"א בגליון הש"ס מוכח דס"ל דמה שנתבטלה הכלה ממעשה ידיה, אי"ז מחמת איסור מלאכה, דהא נקט רעק"א, שאינה יכולה לעשות אפילו חתיכת דבר תלוש או שמירת פירות, ולכאו' פשוט שאין איסור מלאכה בדברים אלו, דלא גרע מאיסור מלאכה בחוה"מ, דדברים כאלו מותרים. אלא צ"ל דנתבטלה ממלאכה משום שמחת טרדתה אין לה זמן לעסוק במלאכה.

ג) גדר זכות הבעל בנכסי צאן ברזל

- א. מובא בגמ' פלוגתת תנאים לגבי אשה שמתה בזמן האירוסין, אם הבעל זוכה בנדוניא [נכסי צאן ברזל] שהביאה מבית אביה או לא, דת"ק סבר שאינו זוכה בהם, אבל ר' נתן סבר דזוכה בהם. ומצינו נידון גדול במפרשים, מהו גדר זכות הבעל בנכסים אלו, ומצינו בזה שלשה מהלכים, כמו שיתבאר.
- ב. ברש"י (ד"ה לימא) כתב 'בעלה יורש נדונייתה', וכן מצינו בלשון רש"י בכמה מקומות, שהבעל זוכה בנדוניא משום ירושה. וכן דייק הפני יהושע, שמבואר מלשון רש"י, שגדר זכות הבעל בנכסי צאן ברזל הוא מדין ירושה. [והעיר, שלפי"ז לכאן אינו יכול לזכות אלא במה שהכניסה האשה לבעלה בפועל, ולא במה שעדיין לא הכניסה בפועל, אלא שהאב התחייב עצמו ליתנו לבעל, דהא אין ירושה בחוב].
- ג. הרמב"ן הקשה על רש"י, הא אין אדם יורש את אשתו כשהיא ארוסה, שזכות ירושה באה רק בזמן הנישואין. ותירץ, שיש לחלק בזכות ירושת הבעל בין נכסי צאן ברזל לבין נכסי מלוג [נכסים שלא כתבה האשה בפירוש שיזכה בהם בעלה], דגבי נכסי מלוג ליכא ירושה מן האירוסין, אבל לגבי נכסי צאן ברזל, שכתבם לבעלה בפירוש, יורש הבעל מן האירוסין. [בשלמי כהן ביאר, דירושת הבעל בנכסי צאן ברזל היא תקנת חכמים].
- ד. אולם האני מילואים (סי' נב ס"ק א) הביא בשם כמה ראשונים, שזכות הבעל בנכסי צאן ברזל אינה מדין ירושה, אלא משום שאבי הכלה נתן הנכסים לבעל עד שעת הפירעון, וזמן הפירעון הוא, אם ימות הבעל בזמן שהם נשואים או גירשה. ונמצא, שאם האשה מתה בזמן שהם נשואין, לא יגיע לעולם זמן הפירעון, וממילא זוכה הבעל בהנכסים. [ועי' בחי' ר' שמעון (סי' מז) שביאר דעת החולקים על האבנ"מ].
- ה. הגרי"ש אלישיב (הערות) כתב, שמסתבר שגם רש"י מודה שזכית הבעל בנכסי צאן ברזל מן האירוסין אינו מדין ירושה, אלא משום שלא יגיע לעולם זמן הפירעון, ומה שנקט רש"י לשון ירושה בסוגיין הוא משום שבסתם נכסי צאן ברזל אחר הנישואין זוכה הבעל מדין ירושה, וס"ל לרש"י שיש לבעל ב' זכויות בנכסי צאן ברזל: א. מדין ירושה, וזה נוהג רק לאחר נישואין. ב. שלא יגיע לעולם זמן הפירעון, וזה נוהג גם באירוסין.

ד) יסוד חיוב הבעל במזונות אשתו

- א. הגמ' מביאה בשם רבא, 'האי תנא סבר מזונות מן התורה', ומשמע מדבריו, שיש בזה פלוגתת תנאים, שהתנא דלעיל חולק ע"ז וסובר דליכא חיוב מן התורה שיוון הבעל את אשתו. [אולם עי' בפנ"י שכתב שאין הכרח גמור מדברי התנא דלעיל דמזונות מדרבנן]. ולדינא נחלקו הפוסקים אם מזונות מדאורייתא או מדרבנן, וי"א שלפעמים היא מן התורה ולפעמים מדרבנן, כמו שיתבאר.
- ב. הרמב"ם (הל' אישות פ"ב ה"ב) פסק שמזונות היא מן התורה. אולם במ"מ (שם) הביא בשם הרמב"ן דמזונות דרבנן. והחלקת מחוקק והבית שמואל (אהע"ז סי' סט סעי' א) האריכו להביא בזה מחלוקת גדולה בין הראשונים. [והגרי"ש אלישיב (הערות) הביא שנחלקו הפוסקים, אם בזמנינו שנוהגים לכתוב חיוב מזונות בכתובה, אם יש בזה חיוב דאורייתא לכו"ע כמו בכל שטר חוב].
- ג. בשו"ת אבני נזר (אהע"ז סי' שי) הקשה סתירה בדברי הרמב"ם, שהוא פסק דמזונות מדאורייתא, וגם פסק שיכולה אשה לומר 'איני ניוזנת ואיני עושה', והרי אם חובת מזונות היא מן התורה היאך נפטר הבעל בזה מחובתו. ובחי' חת"ס (לקמן נח:) תירץ, שבכה"ג הבעל פטור מטעם מחילה, שיכולה האשה למחול על חיוב מזונות, שאינה כמו מצות הגברא המוטלת על הבעל, אלא כמו חוב ממון, ולכן יכולה למחול.
- ד. האחרונים הקשו סתירה בדברי רש"י, שרש"י כתב לעיל (ב.) שהבעל חייב במזונות אשתו משום תקנת ב"ד, אולם ברש"י על התורה (שמות כא, י) כתב דמזונות מן התורה. וכן הקשו סתירה בדברי הרמב"ם, שפסק (שם) שמזונות מן התורה, ומיד בסמוך כתב שהוא תקנת ב"ד.
- ה. בחי' ר' ראובן (א, ג) תירץ, שיש בזה ב' דברים, חיוב מן התורה, וגם תקנת חכמים, וביאר, דבעינן גם תקנה כדי לקבוע שיעור המזונות שצריך הבעל ליתן. ובהפלאה כתב כע"ז, דמן התורה החיוב הוא רק מה שצריכה כדי שלא תמות, אך מדרבנן התקינו לזונה כפי כבודה. והבני אהובה (אישות פ"ב) תירץ ג"כ על דרך זה, שמן התורה החיוב הוא רק מצות הגברא, אך אין בזה שיעבוד ממון, ומדרבנן תקנו גם שיעבוד.

דף מז

בענין תוספות יו"ט

הגמ' בסוגיין דנה, מהו המקור להא דמבואר במשנה שהאב זוכה במעשה ידי בתו. ומתחילה רצתה הגמ' לומר, שדין זה מוכח מסברא, דכיון דחזינן שיש להאב יכולת להשיא בתו, אע"פ שבודאי יגרום עי"ז ביטול במעשה ידיה, ע"כ מוכח דמעשה ידיה הם שלו. אך דחה הגמ', שאפשר שיכול למוסרה לחופה רק בימים שאין בהם ביטול מלאכה, כגון בשבתות ויו"ט. והקשו התוס' (ד"ה דמסר), היאך מותר למוסרה לחופה ביו"ט, הא אסור לעשות חופה ביו"ט, משום דדרשינן 'ושמחת בחגך, ולא באשתך', וגם משום שאין מערבין שמחה בשמחה, שהוא איסור דאורייתא. ותירצו [בתי' הראשון], שיכול למוסרה לחופה שעה אחת לפני יו"ט, בזמן תוספת יו"ט, שבזמן זה יש איסור מלאכה מן התורה, אבל מותר לעשות אז חופה.

והנה דברי התוס' אינם דברים פשוטים, אלא הם תלויים בכמה נידונים המובאים בדברי הפוסקים, וכמו שיתבאר.

א. מש"כ התוס' שיש איסור דאורייתא לעשות מלאכה בזמן תוספת יו"ט, זהו דלא כשיטת הרמב"ם דס"ל שמדאורייתא דין תוספת נהוג רק ביום הכפורים לגבי תענית ושאר עינויים, אבל לא לגבי איסור מלאכה. וז"ל הרמב"ם (הל' שביית עשור פ"א ה"ו), וצריך להוסיף מחול על הקדש כו', כלומר התחיל לצום ולהתענות מערב תשעה וכו', וכתב המגיד משנה (שם) וז"ל, 'מדברי רבינו נראה שאין תוספת דבר תורה אלא בעינוי, אבל לא בעשיית מלאכה, לא ביוה"כ ולא בשבתות'.

ב. מש"כ התוס' שאסור לישא אשה בליל יו"ט ממש, ורק בזמן תוספת יו"ט מותר, כפשוטו כוונתם, שבזמן תוספת יו"ט ליכא דין שמחת יו"ט, משא"כ בליל יו"ט ממש יש דין שמחה. וא"כ מבואר שנטקו, שמצות שמחת יו"ט נהגת גם בליל יו"ט, ולא רק ביום של יו"ט. ודבר זה תלוי במחלוקת גדולה בפוסקים, דהנה בשערי תשובה (או"ח סי' תקכט ס"ק ד) הביא בשם השאגת אריה, שבליל יו"ט ליכא חיוב שמחה מן התורה, רק מדרבנן, אולם הביא, שמדברי המג"א מבואר שנטקו, שגם בליל יו"ט נהגת מצות שמחה מן התורה, וכמו שנטקו התוס'.

ג. כבר נתבאר שכפשוטו כוונת התוס', שדין תוספת יו"ט אינו נהוג לענין מצות שמחת יו"ט, ולכא"ו סברתם, שדין תוספת יו"ט שייך רק לגבי איסור מלאכה אבל לא לגבי שאר דיני יו"ט. אך אין זה דבר מוסכם, שכנראה הוא תלוי בשתי דיעות המובאים ברמ"א (יו"ד סי' קצו סעי' א), לגבי קהל שכבר קבלו עליהם את השבת, אם יכולה אשה לעשות הפסק טהרה או לא. וז"ל הרמ"א, "אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום גדול, אינה יכולה לבדוק כו', וי"א דמותר אפילו עשו הקהל שבת, ונוהגין לכתחילה ליזהר, ובדיעבד אין לחוש'. ובביאור הגר"א שם (אות ו) הביא מקור לדברי המקילים מדברי התוס' בסוגיין, שמבואר שענין תוספת שבת ויו"ט נהוג רק לגבי איסור מלאכה ולא לגבי שאר דברים. ומשמע מדבריו שנטקו, שזהו גופא יסוד המחלוקת בין שתי הדיעות ברמ"א, אם דין תוספת שבת ויו"ט נהוג רק לגבי איסור מלאכה או גם לגבי כל דבר.

ד. מבואר מדברי התוס' שנטקו, שגם נשים אסורים במלאכה בזמן תוספת שבת ויו"ט. אמנם אין זה דבר פשוט, שהמנחת חינוך (מצ' שיג אות א) צידד שנשים אינן בכלל הדין דתוספת שבת ויו"ט, כיון שהוא מצות עשה שהזמן גרמא.

ה. הרש"ש העיר, שלכא"ו יש לתרץ קושיית התוס' בפשיטות, דאיירי בראש השנה, שאין בו מצות שמחת יו"ט, וא"כ אין טעם לאסור חופה בראש השנה. ובשו"ת אור לציון כתב, שמכאן מוכח דס"ל להתוס' שגם בראש השנה נהגת מצות שמחת יו"ט, ודלא כמו שנטקו הרש"ש. והמשנה ברורה (סי' תקצז ס"ק א) הביא מחלוקת הפוסקים בנקודה זו, אם מצות שמחת יו"ט נהגת בראש השנה או לא.

דרף מז

לגבי איזה דינים חל דין תוספת שבת ויו"ט

גמרא:

פריך ר' אחאי אימא דיהיב לה שכר
פקעתה אי נמי דמסר לה בליליא אי
נמי דמסר לה בשבתות וימים טובים

תמצית הסוגיא:

הגמ' דנה, מהו המקור להא דאיתא במשנה (מו:): האב זכאי במעשה ידיה של בתו. ומתחילה רצתה הגמ' לומר, דסברא היא, דהא יכול האב למסור בתו לחופה, אע"פ שיש בזה ביטול מלאכה, ואם אינו זוכה במעשה ידיה, היאך יכול לבטל מעשה ידיה. אך דחה הגמ', ד"ל שיכול למסור אותה לחופה רק אם ליכא ביטול מלאכה. ומובא בגמ', שאחד מן הציורים שאין בהם ביטול מלאכה הוא, אם נעשתה החופה בשבת או יו"ט, שאסורה במלאכה.

ובתוס' הקשו, היאך מותר לעשות חופה ביו"ט, הלא ידוע הכלל דאין מערבין שמחה בשמחה. ותירצו, שהחופה היתה בערב יו"ט סמוך לשקיעה, בזמן תוספת יו"ט, שבאותה שעה אסורה במלאכה, אך לא שייך בזה אין מערבין שמחה בשמחה.

ודנו האחרונים הרבה בתירוץ התוס'. שכפשוטו כוונתם, שדין תוספת שבת ויו"ט שייך רק לגבי איסור מלאכה, אבל לא לגבי שאר דינים, כגון מצות שמחת יו"ט. אך הקשו, שא"כ נמצא שהתוס' כאן סותרים את דבריהם בפסחים (צ"ט), שמבואר שנקטו שדין תוספת שבת ויו"ט שייך גם לשאר דינים.

ומצינו באחרונים כמה דרכים ליישב סתירה זו, ומדבריהם יוצאים כמה יסודות חשובות בעיקר גדר הדין של תוספת שבת ויו"ט, כמו שיתבאר.

שני צדדים בגדר תוספת שבת ויו"ט

א. גמ' מז.

הגמ' מביאה ציור שיכול האב למסור בתו לחופה באופן שאין לה הפסד ממעשה ידים, והוא, אם החופה היא בשבת ויו"ט, דאז היא אסורה במלאכה, ואין בזה ביטול מלאכה.

ב. תוס' ד"ה דמסר

הקשו, היאך מותר לישא אשה ביו"ט, הא אין מערבין שמחה בשמחה. ותירצו [בתי' א'], שמסר לה בתוך הזמן של תוספת יו"ט, שהוא כיו"ט לענין מלאכה.

ודבריהם צ"ב, שכיון שתוספת יו"ט היא כיו"ט גמור לגבי איסור מלאכה, א"כ לכאור' היא כיו"ט גם לגבי אין מערבין שמחה בשמחה, וא"כ אמאי נקטו שמותר אז לישא אשה. והרבה אחרונים [מובא להלן] נקטו, שמבואר מדברי התוס' יסוד גדול, שדין תוספת שבת ויו"ט שייך רק לענין איסור מלאכה, אבל לא לענין שאר מצוות היום, כגון שמחת יו"ט, ולכן אין נוהג בה דין אין מערבין שמחה בשמחה.

ג. תוס' פסחים צט: ד"ה עד

כתבו, שאפשר לקיים מצות קידוש בזמן תוספת שבת ויו"ט, אך לגבי אכילת מצה ומרור בלילה פסח בעינין לילה ממש, דגבי קרבן פסח כתיב 'ואכלו את הבשר בלילה הזה', ומצה ומרור איתקשו לפסח.

ודייקו כמה אחרונים, שמבואר מדבריהם, שמסברא יתכן שאפשר לקיים מצות מצה ומרור בזמן תוספת יו"ט, אלא דילפי' מקרא דבעינין לילה ממש.

ד. קובץ שיעורים פסחים אות ריב

הקשה, שמבואר מזה שהתוס' בפסחים נקטו שתוספת

שבת ויו"ט מהני גם לגבי שאר מצוות היום, ולא רק לגבי איסור מלאכה, וא"כ נמצא שיש סתירה גדולה בין דברי התוס' בפסחים ובין דברי התוס' בסוגיין, דנקטו דתוספת שבת ויו"ט מהני רק לגבי איסור מלאכה.

ה. דברי יחזקאל סי' מה אות ה

העיר גם כן, דשתי תוס' הנ"ל סותרין אהדדי, וכתב שצ"ל שיש בזה מחלוקת בין בעלי התוס', אם תוספת שבת ויו"ט מהני לכל מצוות היום או לא.

ו. וכתב לבאר עומק הצדדים, שיסוד החקירה הוא, אם תוספת שבת ויו"ט נעשה כחלק של שבת ויו"ט ממש, או שאינו שבת ויו"ט ממש, אלא שבזמן זה חל איסור מלאכה.

תירוץ לסתירת התוס'

ו. חבצלת השרון שמות יב. טו

כתב ליישב הסתירה בתוס' באופן נפלא, דדין תוספת לא שייך לגבי מצות שמחת יו"ט כלל [מהטעם שיתבאר בסמוך], וא"כ י"ל שגם התוס' בכתובות ס"ל דדין תוספת מהני גם לגבי מצוות היום, ורק לגבי שמחת יו"ט לא מהני. [וכ"כ עוד אחרונים].

וביאר הטעם דתוספת לא מהני לגבי שמחת יו"ט, משום דתוספת הוא הוספה על קדושת היום, ולכן היא שייכת רק לגבי דינים התלויים בקדושת היום, אבל לגבי שמחת יו"ט, דנוהג גם בחול המועד, ע"כ אינה תלויה בקדושת היום, וא"כ לא שייך בה דין תוספת.

ז. מג"א סי' תצא ס"ק א

כתב, שמי שהתחיל לאכול במוצאי פסח ונמשך סעודתו עד הלילה, ועדיין לא הבדיל, מותר לאכול חמץ. ולכאור' תמוה, אמאי לא נאסר משום דין תוספת יו"ט.

ט. שלמי תודה בשם ר' שמואל רוזבסקי

תירץ הסתירה בתוס' באופן אחר, דגם התוס' בסוגיין נקטו דדין תוספת שייך לכל מצוות היום, אפילו לגבי שמחת יו"ט, אלא דס"ל דמצות שמחת יו"ט אינה נוהגת כלל בליל א' דיו"ט, ולכן לא שייכא מצות שמחה בזמן תוספת קודם יו"ט, דלא עדיף מליל א' דיו"ט.

[והעיר, א"כ מדוע לא תירצו התוס' שנעשתה החופה בליל יו"ט ממש, עיי"ש מה שתירץ לזה, וע"ע בזה בספר הערות להגרי"ש אלישיב, שתירץ ג"כ כנ"ל, והאריך ליישב קושיא זו].

והחבצת השרון (מובא לעיל) תירץ עפ"י דבריו הנ"ל, שדין תוספת לא שייך לגבי איסור חמץ, כיון שהוא נוהג גם בחול המועד, וע"כ אינו תלוי בקדושת היום.

ת. קבא דקשייתא קושיא פו

מבואר שהבין כוונת התוס' בסוגיין על דרך הנ"ל, שדין תוספת אינו נוהג לגבי מצות שמחת יו"ט, כיון שהיא נוהגת גם בחול המועד, וכל דבר שנוהג גם בחול אין בו דין תוספת יו"ט. והוסיף, שבזה מובנים דברי המג"א הנ"ל. [כדברי החבצלת השרון].

הכא נמי שרי כיון שהולך לאיבוד, וקשה, דבפ"ק מוכח דאפילו לר' יוסי אין האיסור בכה"ג אלא מדרבנן, דבמקום הפסד מודה ר"י דמותר, וכן היכא דאיכא טומאה דרבנן, דפיגול ונותר וטמא נשרפין כאחד, ובהא דקאמר אביי הכא משום פקע, ופירש"י שמא יפקע, הקשה בשו"ת הגרע"א מהדר"ת סי' קל"ב, דהוי דבר שאינו מתכוין, ועוד הקשה, בברייתא דקאמר עשה דוחה ל"ת, והא יכול לקיים שניהם לשבור ע"י נכרי או קטן, ואפשר לומר דכיון דאסור לשבור עצם בפסח, ממילא איכא בזה משום משמרת, רחמנא אמר עביד לה שימור ואם כן חייב להציל גם בשבירה הבאה מאליה, וכ"ש שאסר לגרום שבירה ע"י נכרי, או ע"י דבר שאינו מתכוין, אבל קשה, מהא דאיצטריך קרא לאסור גרמא בהטלת מום בקדשים, ואמירה לנכרי שרי מדאורייתא, ולמה לא יאסר הטלת מום משום משמרת, ונראה מזה, דבהטלת מום בקדשים ליכא משום משמרת.

ערבי פסחים

רי"ב דף צ"ט: בתוס' ריש ע"פ כתבו, דאכילת מצה היא דוקא עד שתחשך, ולא כמו בשבת דאפשר לקדש מבעוד יום, וטעמא, משום דכתיב בלילה, ותוספת יו"ט לא הוי לילה, ומשמע, דאי לאו קרא ראוי לומר, דיוצא בפסח ומצה בתוס' יו"ט, כיון דקדוש לענין איסור מלאכה ה"ה לענין מצות היום, וקשה דבכתובות מ"ז כתבו, דבתוס' יו"ט ליכא מצות ושמחת בחגך, אף דאסור במלאכה מדאורייתא, ומ"ש מצות מצה ממצות ושמחת.

רי"ג דף ק"ח. נשים חייבות בארבע כוסות. שאף הן היו באותו הנס, והא דפטורות מסוכה אע"ג שהיו באותו הנס, תירצו בתוס' דהתם בעשה דאורייתא, אבל הכא ארבע כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים. ויש לדקדק למה לא הקשו, מהא דאיצטריך קרא לחייב נשים במצה, וי"ל דהא פשיטא, דטעמא דהיו באותו הנס אינו אלא מדרבנן, אבל הקושיא מסוכה, דחזינן דנשים פטורות לגמרי, ואמאי ליחייבו מדרבנן מיהת, ותירצו, דבעשה דאורייתא לא תקנו

ומשו"ה פריך, כיון דלאו מינה לא מחריב, לא מיקרי תוך תוכו, וממילא הוי תוכו, עכ"פ מבואר דשלא לשמו אינו פוסל, אלא א"כ נתפס עליו שם אחר, ומשו"ה במחשב שיתכפרו בו ערלים שאינן מנויין מחשבו' מוציאות זו מזו, דמחשבת שלא למנויו אינה נתפסת מפני שאינו מן האוכלין, וכן להיפוך, מחשבת שלא לאוכלין, אינה נתפסת, מפני שהוא אינו מנוי וכמו בשוחט לשם עכו"ם או לשם בהמה דנראה דאין זו מחשבה כלל.

אלו דברים

רי"ד דף ס"ט. תוד"ה אם דחי מכשירי מצוה. פירש"י, מיחוי קרביו, ותימא, שאני התם דלא אפשר למיעבד מאתמול, אלא מיירי מהקטרה, וכן הוא בירושלמי, והנה דעת תוס' דאין חילוק בין גוף המצוה למכשירין, אלא בין אפשר מאתמול ללא אפשר, וכן כתבו בפ"ק דיבמות ו' סד"ה טעמא וכן הוא בירושלמי, דפריך, הזאה תדחה שבת דא"א מאתמול, ומשני, מין הזאה אפשר מאתמול, אבל דעת רש"י, דהחילוק הוא בין גוף המצוה למכשירין, ובהזאה פירש"י הטעם במתני' משום דלאו גופיה דפסח היא, ולא כתיב בה מועדה, והיינו, דמכשירין אינן דוחין שבת, אפילו לא אפשר מאתמול, והא דקאמר ר"ע הכלל מאפשר ולא אפשר, היינו דמה"ט אין ללמוד מכשירין מגוף המצוה במה מצינו, ואפילו אי מיתרמי מכשירין דלא אפשר מאתמול, גם כן לא ילפינן מגוף המצוה, משום דרוב פעמים מכשירין אפשר מאתמול, וסברא זו מפורש בתוס' יבמות ו' סד"ה שכן הכשר מצוה.

כיצד צולין

רי"א דף פ"ה. תוד"ה כשהוא אומר וכו' דאסור משום הפסד קדשים, ומוכח מדבריהם דהאיסור הוא מדאורייתא, וע"כ צ"ל, דכונתם אליבא דר' יוסי לעיל ט"ו דאפילו הולך לאיבוד אסור לטמאות תרומה, דאילו לר"מ דס"ל שורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח, משום דהולך לאיבוד, ואין בזה משום הפסד קדשים,

והטפת דם ברית מצוה כדכתיב גם את בדם בריתך עכ"ל. ומש"ה ל"ח ערל ע"י שלא קיים מצוה זו דרך קודם הסרת הערלה חשיב ערל ואעפ"כ מחויב להטיף ברית בשמיני אלמא דגם מצות הטפה יש לה זמן דשמיני מצד עצמותה שכ"ד ודברי הרמ"א בלא"ה תמוהים. וכבר תמהו עליו הגר"א והט"ז וכ"כ הש"ך דהעיקר לדינא דמל תוך ח' צריך להטיף דם ברית יעו"ש.

[ד] איברא הנראה להביא ראיה לדעת התור"ד ממ"ש הרמב"ן לקמן (דף ל"ד) דהך תנא דקחשיב מ"ע שאין הז"ג שירי טובא מורא וכבוד בכורים חלה כסוי הדם ראשית הגז מתנות ספירת העומר וכו' עכ"ל, ודבריו לכאורה תמוהין דהרי ספירת העומר הו"ל מ"ע שהז"ג שכ"ה וכמ"ש הרמב"ם (בפ"ז מתו"מ הלכ"ד) וכ"כ החינוך (מצוה ש"ו). ולפמ"ש י"ל דס"ל להרמב"ן דהא דמונין מיום ט"ז בניסן אינו מצד עצם הזמן שהוא המחייב במצוה דספירת העומר כמו ט"ו בניסן דמחייב במצה, אלא משום דכתיב בקרא וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר וגו' ואלו היה זמן הבאת העומר ביום אחר ג"כ היו מחייבין בספירה נמצא דמה שספירת העומר יש לה זמן קבוע אינו אלא מצד ההכרח ולא מצד זמנו בעצמותו ובכה"ג לא חשיב זמ"ג. ודמי למצות מילה דאב אע"פ דאינה בלילה מ"מ כיון דאין הזמן בעצמות מצוה האב אלא במילת הבן ל"ח זמ"ג שכ"ו.

[ה] ונראה דגם דעת התוס' לקמן כדעת הרמב"ן והתור"ד דלקמן (דף ל"ה) הקשו דלאביי דאמר אשה בעלה משמחה א"כ לר"י דאית ליה שני כתובים הבאין כאחד מלמדן נילף ממצה והקהל לחייב נשים במ"ע שהז"ג, ותי' דמוקי קידוש היום בהדייהו והו"ל שלשה כתובים יעו"ש, ודברי התוס' תמוהין דהא לאביי קיימינן ואיהו ס"ל כברכות (דף כ') דקידוש היום דרבנן, וכבר נדחק בזה בתשובת הרע"א (סימן קס"ט) יעו"ש, ולכאורה תיקשי דהלא בסוכה (דף כ"ח) ילפינן מקרא דכל האזרח לרבות נשים לתוספת, דסד"א כיון דלית ביה לאו וזכרת לא מחייבי ויעו"ש בריטב"א ור"ן שפירשו משום דכיון דאינו אלא בעשה לבד הו"ל מ"ע שהז"ג והו"א דנשים פטורות ומש"ה איצטריך קרא לרבות, וא"כ ל"ל להתוס' לדחוקי אליבא דאביי דליכא ג' כתובים והלא איכא תוספת ומצה והקהל שכ"ו, וע"כ נראה מכאן דהתוס' ס"ל דלאחר דגלי קרא דנשים חייבות בתוספת ליכא למילף מזה לשאר מ"ע שהז"ג דאפשר דגלי קרא דתוספת הו"ל מ"ע שלא הז"ג, וה"ט משום דאין התוספת חלק מיו"ט עצמו ר"ל מגוף היום הבא כדי שנאמר דהזמן הוא הסבה המחייבת, אלא דגלי קרא שצריך להוסיף מחול על הקודש ומה"ט נשים איתנייהו בתוספת אע"פ

דמתניתין דהסמיכות והתנופות והקמיצות והקבלות והזאות אינן נוהגות בנשים וכולהו יליף בגמרא מקראי, ובתוס' הקשו דל"ל קרא הא הו"ל מ"ע שהז"ג שאין עבודה נוהגת בלילה, ותי' דאיצטריך קרא לפסול הקרבן בעבודת נשים, וחזרו והקשו דל"ל קרא למעט סמיכה שאין הקרבן נפסל בכך ע"ש וקושייתם נתבאר היטב בתוס' מנחות (דף צ"ג ע"ב) ד"ה ידו דהא סמיכה בלילה ליכא דתיכף לסמיכה שחיטה ואם סמך בלילה אפילו תיכף לעמוד השחר צריך לשחוט את התמיד תחלה שלא יהא דבר קודם לתמיד, ועוד תנן במגילה (דף כ') כל היום כשר לסמיכה ולשחיטה, ומפרש דאיתקוש סמיכה לשחיטה מה שחיטה ביום אף סמיכה ביום ע"ש, אלמא דדעת התוס' דאף דהא דסמיכה בעי יום הוא רק דא"א לסמוך בלילה מתורת תיכף לסמיכה שחיטה ולא מצד דעצם הזמן הוא המחייב מצות סמיכה אפ"ה מיקרי מ"ע שהז"ג מטעם זה כיון דעכ"פ יש זמן לקיום המצוה דסמיכה ביום ולא בלילה.

ולפמ"ש נדחה מה ששמעתי בשם הגר"ח זללה"ה ליישב קושיית התוס' דמש"ה לא חשיב מילה זמ"ג אע"פ שאינו נימול אלא בשמיני, ע"פ דברי הרמ"א ביו"ד (סימן רס"ב ס"א) שכתב דעבר ומל בלילה צריך להטיף ממנו דם ברית מלו תוך ח' וביום יצא ע"ש. אלמא דס"ל דהטפת דם ברית אין לה זמן דשמיני וה"ט שהיא מצוה בפ"ע ולא דחיא שבת כדאיתא בשבת (דף קל"ה), ומש"ה כשמל תוך ח' יצא דמצות מילה א"א לתקוני והטפת דם ברית כבר יצא תוך ח', אבל מל בלילה הרי יכול לקיים עכשיו הטפת דם ברית ביום, ולפ"ז שפיר הו"א דאשה חייבת למול את בנה ולא מטעם מצות מילה דהויא זמ"ג בשמיני אלא מטעם הטפת דם ברית דל"ל זמן דשמיני ומיד כשנולד מחויב במצוה זו, ואף דמ"מ א"א לקיימה בפועל מצד מצות מילה מ"מ מצות הטפת דם ברית בעצמותה לא הו"ל זמ"ג עכ"ד שכ"ו, ולפמ"ש הרי דברי התוס' ברור מללו דאף בכה"ג דמצוה זו אין לה זמן כלל מצד עצמותה וכמו מצות סמיכה ואעפ"כ חשיב זמ"ג מצד דעכ"פ יש זמן לקיומה מכח ההכרח דתיכף לסמיכה שחיטה, וה"נ הכא מה דעכ"פ מצות הטפה א"א קודם שמיני בשביל מצות מילה נמי חשיב זמ"ג, ועוד שהרי הרמב"ם פסק (פ"א ממילה הל"ז) קטן שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית ביום השמיני עכ"ל והמנ"ח. (מצוה רפ"ב) תמה דהרמב"ם סותר דברי עצמו שהרי פסק (בפ"ז מתרומות הל"א) דנולד מהול אוכל בתרומה אלמא דלא חייש לספק ערלה כבושה ואמאי הצריך הטפת דם ברית ע"ש, ועכ"צ"ל דהרמב"ם לא חייש לספק ערלה אלא דמה שהצריך הרמב"ם הטפת דם ברית, הוא משום דס"ל דהויא מצוה בפ"ע ובירושלמי (ר"פ ר"א דמילה) יליף לה מקרא ועיין פירוש"י שבת (דף קל"ד ע"א) ד"ה לכרכי הים וכו'

דברי

סימן מה

יחזקאל

תג

שאינן בעשה דיו"ט עצמו משום דיו"ט עצמו הו"ל מ"ע שהז"ג, משא"כ עשה דתוספת כיון דמה שיש זמן לקיומה הוא מכת ההכרח דיו"ט ולא מצד עצמותו, ומה"ט כתבו התוס' בכתובות (דף מ"ז) עלה דאמרינן דלמא דמסר לה בשבתות ויר"ט ואע"ג דאין מערבין שמחה בשמחה משכחת דמסר לה בתוספת דאסורה במלאכה ושמחה ליכא יעו"ש, ואי נימא דלאחר דגלי קרא דנשים חייבות בתוספת הו"ל מגוף היום הבא אין לחלק בין מלאכה לשמחה כיון דהו"ל כגוף היר"ט, וע"כ הו"ל רק מדין להוסיף מחול על הקודש בלבד והיינו לדין מלאכה ולא לשאר מילי.

ועפ"ז א"ש מ"ש הרמ"א באו"ח (סימן תרל"ט ס"ג) דלא יאכל בלילה הראשונה בסוכה עד שיהא ודאי לילה, ובשם הגר"ח"ס שמעתי לפקפק ע"ז דלפמ"ש הגר"א שם דה"ט משום דילפינן ממצה דבעי לילה ממש וכמ"ש בריש ע"פ ע"ש, ולפ"ז אין לדמות מצה לסוכה דכיון דאיכא דין תוספת אף קודם שנעשה לילה א"כ מחויב בסוכה גם בתוספת, ובשלמא במצה אין לחייבו בתוספת משום דבעי לילה ותוספת עדיין יום הוא, משא"כ בסוכה דאפילו ביום מחויב בסוכה א"כ התוספת דערב יו"ט לא גרע משאר ימי הסוכות, ואי משום דצריך לאכול בסוכה כזית בלילה ממש דילפינן ממצה הרי אפשר לקיים הך מצוה בזמנה. ולפמ"ש א"ש דדעת הרמ"א הוא דכמו דס"ל להתוס' דחייב שמחה ליכא בתוספת אלמא דאינו מגוף היר"ט אלא דרק להוסיף באיסור מלאכה בלבד חייביה רחמנא כמו כן אינו חייב בסוכה^{שכ"ח}, ואע"ג דמדברי התוס' (בר"פ ערכי פסחים) משמע דאי לא דמדמינן מצה לפסח לענין דבעי לילה היו יוצאין יד"ח מצה אף קודם שתחשך כשאר סעודת שבת וי"ט מתורת תוספת, אלמא דהתוספת הו"ל מגוף היר"ט^{שכ"ט}, מ"מ הרמ"א חשש לדעת התוס' בכתובות הנ"ל דדין תוספת לא איתרבי אלא למלאכה לבד ולא לשאר מילי.

כתבנו דתוספת שבת ויר"ט אינו חלק מגוף השבת ויר"ט עצמו אלא רק להוסיף מחול על הקודש הוא, ובוה אפשר ליישב מה דקשה לדעת הטור (או"ח סי' רס"א) דס"ל דתוספת שבת לאו דאורייתא ולענין יוהכ"פ ס"ל (בסימן תר"ח) דהוא מדאורייתא אף לענין מלאכה וע"ש בב"י וא"כ תיקשי מהא דאמר בחולין (דף ק"א) דשבת ויוהכ"פ הוי איסור בת אחת והרי יוהכ"פ קדים מומן התוספת ולפמ"ש א"ש דכשקידש היום פקע תורת תוספת והאיל שבת ויוהכ"פ

בב"א, ועפ"ז מיושב גם קו' השעה"מ (פ"ח ממ"א) שהקשה בהא דתנן (שלהי מכות) יש חורש תלם אחד וחייב שמנה לאוין וחשיב התם שביעית ויר"ט ואיך חל יו"ט אשביעית הא לאו בב"א הוא דאיסור שביעית קדים דל' יום לפני ר"ה אסור לחרוש ד"ת כדאיתא פ"ק דר"ה ואף דיר"ט הוי איסור כולל מ"מ האי תנא ל"ל כולל כדאמר התם ע"ש, ולפמ"ש א"ש דל' יום קודם שביעית דהוא רק מתורת תוספת בעלמא פקע כשבא שנת שביעית עצמו והיינו כשקידש היום וחלו יו"ט ושביעית בב"א, ולפמ"ש הירושב"א (שם) דדוקא באיסור הבא ע"י עצמו ל"ל כולל ולא באיסור הבא מאליו בלא"ה ל"ק מיו"ט דאיסור הבא מאליו הוא וחל בכלל ועפ"ז יש לפלפל עוד בר' השעה"מ (שם) ואכמ"ל^{ש"ל}.

(השמטה)

[ו] ודרך אגב אזכיר לפרש דברי התוס' שתירצו דמש"ה איצטריך קרא למעט נשים מסמיכה ולא סגי בטעמא דמ"ע שהז"ג, משום דהו"א כיון דאיתקש סמיכה לשחיטה מה שחיטה כשרה בנשים אף סמיכה כן ע"ש, וכבר תמהו ע"ד הטו"א והפנ"י דלמאי נ"מ בזה כיון דבלא"ה אין סמיכה מעכבת וגם מצוה ליכא ול"ל קרא דבני ישראל ע"ש, ונראה דהתוס' בריש תמורה הקשו דל"ל קרא דקרבונו למעט קרבן עכו"ם מסמיכה תיפוק ליה דכתיב בני ישראל, ותירצו דאי מקרא דבני ישראל הו"א דנהי דאין העכו"ם סומך אבל הקרבן בעי סמיכה ע"י כהנים קמ"ל קרא דקרבונו ע"ש, ולפ"ז בנשים דליכא קרא דקרבונו אלא דבני ישראל לבד לכאורה דהכהנים צריכין לסמוך, וא"כ שפיר איצטריך קרא דבני ישראל סמיכת נשים פסולה לגמרי דאי מטעמא דמ"ע שהז"ג אין פסול בסמיכת נשים כמו בשחיטתן והקרבן מתכשר בכך וה"ה בסמכו נשים תו א"צ סמיכת כהנים, ואע"ג דהתוס' במנחות (דף ס"א) ד"ה מצינו כתבו דמאחר דגלי קרא דקרבונו בקרבן עכו"ם דאין אחרים סומכין ה"ה באשה היינו דוקא לאחר דכתיב קרא דבני ישראל וילפינן מזה דפרשה זו לא נאמרה אלא בזכרי ישראל, וע"ז קאי קרא דקרבונו ר"ל קרבנו של בני ישראל אבל אלו לא כתיב בני ישראל ואנו באין לפטור נשים רק מצד מ"ע שהז"ג לבד הו"א כיון דעצם הקרבן בעי סמיכה ממילא האשה סומכת ומתקיים דין סמיכה בקרבן דאיתקש לשחיטה ותו אין הכהנים צריכין לסמוך לפום מה דקיימינן השתא דליכא קרא למעט קרבן נשים מסמיכה.

מה דמבואר בסוגיא דע"ז דיש דיתחוי, היינו דוקא אם בכניסת חג הסוכות היה הלולב של ע"ז ואח"כ ביטלה, דבכה"ג הוי דיתחוי, אך אם ביטלה מערב יו"ט אינו דחוי, ולפי"ז נראה דה"נ כיון שביטלו את הע"ז לפני י"ד ניסן הרי שאין כאן דיתחוי כלל, וממילא הדרינן למשי"נ בדעת ר' דימי דאחר ביטול אינו מאוס למצוה].

והנה באמת יש להקשות למה בקרבן נכרי אין פסול נעבד, תיפול"ל דנעבד פסול לכל דבר מצוה לדעת ר"ל, אכן באמת זה לא קשיא כלל, דהלא בדברי הרמב"ן מבואר דכל מה שפוסל ר"ל נעבד למצוה הוא כעין פסול נעבד לגבוה, וא"כ לישראל שהנעבד פוסל לגבוה ה"נ פוסל למצוה, אך לב"נ שמביאין קרבן מן הנעבד, א"כ אף למצוה אין פסול, וכן הדין בפסח מצרים דכל זמן שלא ניתנה תורה הרי הנעבד כשר להקרבה.

אך כ"ז מכוון רק לפי דעת ר"ל, אך לדעת ר' דימי בסוגיא שם [דאחר ביטול אינו פסול למצוה] ע"כ דפסול נעבד לענין מצוה אינו כדן נעבד לענין קרבן, שהרי בקרבן פסול אף אחר ביטול לדברי הרמב"ן, ולדידיה נראה שהוא דין מיאוס בעלמא, ולכן אחר ביטול שרי, וא"כ לדידיה י"ל שנעבד פסול אף בקרבן עכו"ם, ומ"מ אחר ביטול שרי, וממילא ניחא כל דברי הפנים יפות, והיינו לדעת ר' דימי, וכמש"נ.

אכן הרמב"ן כתב דכיון שהש"ס מדמה פסול נעבד אצל מצוות לפסול נעבד אצל גבוה ע"כ ששניהם שוין, וכמו שנעבד אצל גבוה פסול אף לאחר ביטול, הוא הדין נמי דנעבד פסול אצל מצוות גם כדנעבד ואף אחר ביטול.

אכן כ"ז מכוון רק לפי דעת ר"ל, אך לדעת ר' דימי מפורש דאחר ביטול שוב אינו פסול לענין מצוות מדין נעבד, וכל מה דמספק"ל הוא רק מדין דיתחוי, באופן דע"כ לדעת ר' דימי נראה דחלוק פסול נעבד לגבי מצוות שהוא רק כל עוד שתפוס בו שם ע"ז, אך כשביטלה שוב אינו נפסל למצוה, וחלוק מפסול נעבד למזבח שהוא חלות פסול בגופו, ואף אחר ביטול פסול כמו שהכריח לזה הרמב"ן בדבריו שם.

חלא מעתה נראה בישוב שיטת הפנים יפות [דע"ז אחר ביטול כשרה לפסח מצרים], והוקשה לן לעיל דחלא דעת הרמב"ן דנעבד פסול לגבוה אף אחר ביטול, אכן למשי"נ נראה, דחלות פסול נרבע למזבח ליכא בפסח מצרים, כמבואר בע"ז כד. דעד מתן תורה היה נרבע כשר, וא"כ נעבד דכוותה וכמש"נ, וכל מה שיש לדון לפסול נעבד בפסח מצרים, הוא רק מדינא דנעבד לענין מצוות, ובזה הרי דעת ר' דימי להדיא דמהני ביטול.

[**ואין**] להקשות דמ"מ יפסל מדין דיתחוי, דהנה דעת התוס' בסוכה לב. (ד"ה באשרה) דכל

דקדוק המקראות לענין דין תוספת יו"ט

יו"ט כתוב 'ראשון' 'שביעי' מלאין, הלא דבר הוא, וכיאר דהכתוב בא לרמז דתוספת יו"ט נוהגת רק לענין איסור מלאכה, ולא לענין איסור חמץ [וכפי שיבואר הטעם בזה], ולכן באיסור חמץ כתוב ראשון ושבעי חסרין, ולענין שביתת יו"ט כתוב ראשון ושביעי מלאין לרבות תוספת יו"ט.

ויסוד הדבר כתב לבאר עפ"י יסוד נפלא שהעלה במ"א סי' תצ"א סק"א, והוא דמי שהתחיל

כי כל אכל זומין ונזכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי, וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם. [פ"ב פט"ו]

דבר נפלא כתב בחידושי הגאון ר' אלעזר משה כאן, דהנה לענין איסור חמץ כתוב 'ראשון' 'שבעי' חסרין, ובפסוק שלאחריו לענין שביתת

לאכול בסוף הפסח מבעוד יום ונמשך עד הלילה ועדיין לא התפלל ולא הבדיל, מותר לאכול חמץ, דכיון דחשכה הוי לילה לכל דבר, אלא שחכמים אמרו שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל בתפילה, אבל איסור חמץ אין תלוי בהבדלה [נהיינו בקדושת יו"ט], שהרי אף בחול המועד אסור לאכול חמץ, עכ"ד המ"א, וכן הכריע בחק יעקב שם סק"א.

וביאור דבריו, דיסוד דין תוספת יו"ט אינו נתפס אלא בדינים התלויים בשם יו"ט, ולכן איסור מלאכה דתליא בשם יו"ט אסור אף בתוספתו, אך איסור חמץ לא שייך כלל לקדושת יו"ט של שביעי של פסח ולא ליו"ט ראשון של פסח, שהרי אף בחוה"מ אסור לאכול חמץ, ולכן מיד כשחשיכה ונשלם חג הפסח שפיר מותר לאכול חמץ אף לפני הבדלה, והגראמ"ה כתב לדייק כן בכתובים, והוא נפלא.

אלא שהוקשה לו להגראמ"ה מה נפ"מ כמה שאין דין תוספת לענין חמץ לפני יום הראשון, הרי בלא"ה אסור לאכול חמץ מער"פ מחצות היום, וכתב דנפ"מ לענין כרת, דאף שיש דין תוספת יו"ט מ"מ כרת דחמץ ליכא, והקרא הרי מיירי לענין כרת, וכעין זה ביומא פא. דיליף מקרא דאין אזהרה וכרת על תוספת יוה"כ, אלא רק איסור עשה, וה"נ אין כרת על תוספת יו"ט לענין איסור חמץ, וזהו דנרמז בהנך קראי, וכ"כ הנצי"ב בפסחים צט: תוס' [ד"ה עד].

ובאמת יש לקיים דבריו בפשוטו, דהנה במנח"ח מצוה י"ט סק"ג כתב בגדר איסור אכילת חמץ בער"פ, דהנה בפסחים כח: יליף לה מדכתיב לא תאכל עליו חמץ, ואילו איסור אכילה בשבעת ימי הפסח נלמד מדכתיב כל מחמצת לא תאכלו, וכתב דב' איסורים חלוקים המה, ונפ"מ באוכל חצי שיעור חמץ בסוף יום י"ד וחצי שיעור בתחילת ליל יו"ט של פסח, דאין מצטרפין ללקות עליו, כיון שאין כאן כזית משם אחד, עכ"ד.

מעשה י"ל דכיון דב' איסורים חלוקים המה, הרי שמותר מן הדין לאכול חצי שיעור חמץ בסוף יום י"ד לפני שקיעת החמה, שהרי

כתבו האחרונים [נו"ב מהדו"ק או"ח סי' נ"ג וצל"ח פסחים מד. ושאג"א סי' פ"א בסופו ושו"ת רע"א סי' קנ"ד בסופו וחת"ס פסחים כא:]: דכל איסור חצי שיעור אינו אלא במקום דחזי לאיצטרופי להשלים שיעור שלם, אשר לפי"ז מותר לאכול חצי שיעור חמץ בסוף יום י"ד, כיון דאיסור חמץ של י"ד ניסן תו לא חזי לאיצטרופי.

[ואף] למש"כ הר"מ בפ"א חמץ ומצה ה"ז דאיכא קרא לאסור ח"ש בפסח, דכתיב לא יֶאֱכַל חמץ, מ"מ בפשוטו הך קרא נאמר רק בשבעת ימי הפסח, משא"כ בערב פסח ליכא להך קרא, וא"כ יהא מותר לאכול חצי שיעור חמץ בסוף יום י"ד ניסן, ובעיקר דברי הר"מ הנ"ל כבוד הקשה המ"מ דתיפול"ל מדינא דח"ש אסור מה"ת, וע"ז תירצו האחרונים הנ"ל דנפ"מ בסוף הפסח באופן דכבר תו לא חזי לאיצטרופי וכנ"ל].

הל"א לפי"ז שוב י"ל דנפקותא במה שנתחדש בהנך קראי דאין דין תוספת יו"ט בערב הפסח לענין איסור חמץ, דנפ"מ בזה אם מותר לאכול חצי שיעור חמץ בתוספת יו"ט, דאם היה דין תוספת לענין חמץ היה אסור משום דחזי לאיצטרופי, [וגם כדברי הר"מ דחמץ אסור מדינא אף בח"ש], אך מעתה שאין תוספת לענין איסור חמץ אזי כל האיסור אינו אלא מחמת האיסור של ערב הפסח, וא"כ בסוף י"ד שרי משום דתו לא חזי לאיצטרופי לאיסור שלם, וברור.

[והנה] איתא בפסחים כט: דחמץ בפסח אינו בטל בכ"ש, ונחלקו הראשונים בדין חמץ שנתבטל בשישים לפני הפסח אם חוזר וניעור בפסח, והובא בשו"ע או"ח סי' תמ"ז ס"ד, והפוסקים דס"ל דחוזר וניעור הוא משום דבערב הפסח לא נתבטל דהיתר בהיתר אינו בטל, והקשה המהרי"ל סי' קפ"ו דהלא חומרא דכ"ש אינו אלא בפסח ולא בערב פסח, דאף שאסור בער"פ מחצות מ"מ חומרא דכ"ש ליכא (כמבואר בראשונים ע"ז סו: ובשו"ע סי' תמ"ז ס"ב), וא"כ כל חמץ שנתערב קודם הפסח הרי נתבטל איסורו בערב הפסח משש שעות ולמעלה, וא"כ למה חוזר

וניעור בפסח. ושמעתי ליישב דע"כ דהאיסור של ערב הפסח איסור חלוק הוא לעצמו, ואיסור זה

אינו אלא לו' שעות, ונמצא דכלפי איסור חמץ דפסח מעולם לא נתבטל.

בדין תוספת יו"ט לענין א. מצות שמחה ב. מצות סוכה

והנה בתוס' כתובות מז. [ד"ה דמסר] כתבו דמותר לישא אשה בתוספת יו"ט, ואף שאמרו במו"ק ח: דאיסור לישא אשה בחולו של מועד שלא לערב שמחת אשתו בשמחת הרגל, בתוספת יו"ט [שהוא כיו"ט לענין מלאכה] שרי, וביאר הדברי יחזקאל סי' מ"ה סק"ה דאין דין שמחה בתוספת יו"ט, דדין תוספת לא נתחדש אלא לענין איסור מלאכה, להוסיף בשביתתו מחול על הקודש, אך לא נתחדש להיות כיו"ט עצמו לכל הלכותיו.

וי"ש להוסיף בזה, דהנה חלוק ביסודו איסור מלאכה משאר כל דיני הרגל, דעשיית מלאכה הויא חילול יו"ט, כי החפצא של היו"ט הוא השביתה ממלאכה, ויסוד לזה מהמבואר בביאורו"ל סי' שד"מ ס"א דחולה המחלל את השבת בכל המלאכות אין לו אות השבת, וממילא מן הדין היה שחייב להניח תפילין, (דכל מה שאין הנחת תפילין בשבת הוא לפי שאין אות ביום האות), ואף שהוא מקדש מ"מ אין זה עיקרה של שבת, אלא שביתה ממלאכות, עכ"ד, והארכתי בזה בפרשת כי תשא [פלא פי"ז] ובפרשת בשלח [פט"ו פכ"ה] כביאור שמעתתא דשבת עג. בסוגיא דזדון השבת ושגגת מלאכות, דלא חשיב ידיעת השבת אא"כ ידע ליה בהחפצא של השבת, והיינו כשביתת השבת, ולא סגי בידיעת מצות קידוש, כמבואר שם בהריטב"א.

ובדברי יחזקאל שם הקשה על דברי התוס' בכתובות מדברי התוס' בפסחים צט: [ד"ה עד] שכ' דמעיקר הדין היה אפשר לקיים מצות אכילת מצה ופסח אף בתוספת יו"ט, וכמו דאפשר לקדש בזמן תוספת כמבואר בברכות כז:, [ורק דיליף מקרא דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה], הרי דדין תוספת יו"ט מהני אף לשאר

דיני היום, וזהו דלא כדברי התוס' בכתובות דאין תוספת יו"ט מחייבת בשמחה, והעלה שהוא פלוגתת התוס', יעוי"ש מש"כ לדינא.

והגרי"ד הלוי סאלאוויציק זצ"ל תירץ דהנה מן הדין שיהא מותר לישא אשה בליל יו"ט, דאין שמחת שלמי שמחה אלא ביום [פסחים עא.], ומה שאסור לישא בליל יו"ט הוא משום דשמחת חתנות יום אחד, וכשנושא אשה בליל יו"ט הרי"ז מערב שמחת יום חתנות שלו עם שמחת יום הרגל, וא"כ בנושא בערב הרגל אף שהוא תוספת יו"ט שרי כיון שהשמחה נשלמת בשקיעת החמה בליל יו"ט, שהרי אין שמחה אלא יום אחד.

ושמעתי מאאמו"ר שליט"א ליישב קושית הדברי יחזקאל באופן נפלא, דבאמת י"ל שיש חובת שמחה אף בתוספת יו"ט, והתם מיירי שהאשה קיבלה על עצמה תוספת יו"ט והחתן לא קיבל על עצמו, שהרי התוס' חיפשו הכ"ת שהאשה נישאת ואין לה ביטול מלאכה, ובזה סגי במה שהיא קיבלה ע"ע תוספת, ועיקר איסורא דאין נושאת נשים במועד הוא איסור רק על הבעל שאין מערבין שמחה בשמחה, וכיון שהבעל לא קיבל על עצמו תוספת ממילא לדידיה אין כאן עירוב שמחה בשמחה.

והנראה, דלדברי המ"א הלא ניהא מאד קושית הדברי יחזקאל, שהרי נתבאר בדברי המ"א דלא מהני תוספת יו"ט אלא למה שהוא שייך לקדושת שבת ויו"ט, אשר זהו דוקא לענין שביתה ממלאכה וכדומה, אך כלפי מצות שמחה שנוהגת אף בחול המועד אין בזה דין תוספת, הלא מעתה מיושבים היטב דברי התוס' בפסחים, דמצות פסח

חבצלת

פרשת בא

השרון

קנט

מצה ומרור הרי המה מצוות שאינן נוהגות אלא בחג עצמו, וא"כ שפיר אפשר לקיימם אף בזמן התוספת [לולא קרא דואכלו וגו' בלילה הזה].

[ויעוין בזכר יצחק סי' מ"ג שכתב בטעם מה שאין פסח ומצה נאכלים בתוספת יו"ט, והוא לפי שעיקר מצוותם ביום ט"ו, ולתאריך

החודש ודאי לא מהני דין תוספת, דתוספת מהני רק לענין קדושת היום, ויעוין בכתבי הגר"ח סי' ל"ו שכתב סברא זו כקושיא על התוס' מה זה עלה על דעתם שיהא אפשר לאכול פסח ומצה בשעת תוספת, ולפי"ז העלה שם דודאי ל"מ תוספת אף למצות סוכה, ויעוין לקמן עוד מדברי הגר"ח].

עוד בענין תוספת יו"ט לענין מצה וסוכה וד' מיני

והנה כתב הרמ"א באו"ח סי' תרל"ט ס"ג לא יאכל בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה, ובטעם הדבר כתב בט"ז סק"ב דילפינן מחג המצות דאין לאכול מצה עד שיהא לילה דכתיב בערב תאכלו מצות, ועתוסי' פסחים צט: [ד"ה עה] שכתבו דמה שאין לאכול מצה עד שתחשך הוא נלמד מקרבן פסח דכתיב בו בלילה.

וכתב המ"א סק"א דקידוש יכול לעשות מבעוד יום קצת על היין, וברכת לישב בסוכה והמוציא יאמר בלילה דהא אפילו בפסח הוה שרי [לקדש מבעו"י בתוספת] אי לאו משום ד' כוסות כמ"ש רס"י תע"ב, ומיהו כיון דאומר סוכה ואח"כ זמן, צ"ל גם הקידוש בלילה עכ"ל, והיינו דכיון דמברכין לישב בסוכה בשעת קידוש, א"כ כיון שאין יכול לברך ברכת לישב בסוכה עד הלילה, הרי מעתה אף הקידוש צריך להיות בלילה.

אשר לכאורה צ"ע טובא בדברי המ"א, דבשלמא מצות כזית בליל סוכות אינו יכול לקיים אלא בערב, כמבואר בביאור הגר"א ובפוסקים דהוקשה מצות אכילה בליל סוכות לאכילת מצה בליל פסח שאין קיומה אלא בלילה דכתיב בלילה הזה, אך ברכת לישב בסוכה למה לא יברך מבעוד יום, הרי כבר קידש היום מדין תוספת יו"ט, וכנראה זו היא כוונת קושית הגר"ח מבריסק, והביאו בדברי יחזקאל סי' מ"ה סק"ה יעו"ש, וצ"ע.

[והעירני הר"ב פישמן שליט"א דכוונת המ"א היא דאסמכוה רבנו לברכת לישב

בסוכה לפטור גם את המצוה החיובית של כזית ראשון, ולכן צריך לברך בלילה ופשוט, אמנם באמת לא מצינו שאסור להפסיק בין ברכת לישב (שמברך בשעת קידוש) עד אחר אכילת כזית ראשון וצ"ע, ומ"מ אפשר שדין הוא לברך בשעה הראויה לקיום המצוה, והוא לכאורה תלוי גם בדברי הריטב"א בפסחים ז: בגדר חובת ברכת המצות, ואכ"מ].

אשר למש"נ הרי נמצא דהמ"א לשיטתו, דכלפי מצות ישיבה בסוכה באמת לא מהניא קדושת תוספת יו"ט, כי הלא אף בחוה"מ נוהגת מצות הסוכה, וא"כ ישיבת הסוכה אינה מכלל דיני קדושת היו"ט, שו"ר במטה אפרים סימן תרכ"ה באלף למטה ס"ק ע"ב, דאף שקיבל על עצמו תוספת יו"ט מ"מ אין יכול לברך לישב בסוכה, דאין קבלה מועלת אלא להוסיף מחול על הקודש, אבל מצות סוכה דלא חלה עד הלילה לא מצי לברך וציונו לישב בסוכה.

[ובכתבי הגר"ח סי' ל"ו כתב טעם נוסף דמסברא לא מהני תוספת אלא למה שהוא שייך לקדושת הרגל, משא"כ פסח מצה ומרור דאינו שייך לקדושת הרגל, אלא לקביעות זמן של ט"ו ניסן, וכן נקט בזכר יצחק סי' מ"ג, ועפ"ז כתב דה"נ כמצות סוכה לא מהני תוספת יו"ט דלא שייכא לדין יו"ט אלא לט"ו תשרי עכ"ד, אלא שאין מבואר אם כוונתו למצות אכילת כזית ראשון בליל ט"ו ניסן, או לכל עיקר מצות אכילה בסוכה].

סוגיית הדף

קבא

קושיא פו

דקשייתא

קנג

בקושיית הגהמ"ח זצ"ל על דברי התוס' בברכות.
הנהגה בעין קושיית התוס' בברכות הקשה גם הר"ן בטובה כ"ז ע"ש.
ובשו"ת כתב סופר אור"ח סוף סי' ע"א כתב ליישב קושיית הר"ן בעין דברי
הגהמ"ח זצ"ל ח"ל שם בד"ה ובקושיית הר"ן ג"ל וכו':

עוד י"ל, משום יו"ט יוכל
לאכול בעוד יום כשמקבל
עליו, משא"כ מצות דבערב
תאכלו, כמבואר בתוס' ר"פ
ערבי פסקים, וכן בטובה ט"ו,
מצותו צלילה דוקא, ועיין סי'
תרל"ה ובמג"א וכו'.

(ומה שהתוס' בברכות לא מירצו ק,
יתכן משום דמ"ל כמס' ר"י
הספד נרכז כ"ז ע"א שאף מנה
אפשר לאכול בתוספת יום טוב. ועי'
במלחמת שלמה רפ"י דפסקים נשט
תוס' שכתב ג"כ הכי).

[אגב, העיר הגאון רבי יעקב אברהם
בהן שליט"א:

בכתב סופר הג"ל כתב זאת
גם על מנה וגם על
טובה. ואילו הגהמ"ח כתב רק
על סוכות. וזוהי הרווח
הגהמ"ח שלא יקשה עליו
קושיית המש"ב דברים
בפשוטו או"ח סי' ז' שהקשה
על הכתב סופר, דא"ל לאכול
קודם קידוש, וכוס הקידוש הוא
מארכבעה כוסות, ונר"ן להיות
צלילה דוקא כמבואר בטור והב
סי' תע"ב סק"א, וא"כ פשיטא
דא"ל לאכול מנה לפני הלילה

עכמו"ד. ונ"ע אבודרהם דיני הפסח והמנחה ומתומת הדשן
סי' קל"ז ובשו"ע הרב סי' תע"ז סעיף ז', ופרי מגדים משב"ז
סק"א וישועות יעקב סק"א ומידושי תחם סופר פסקים ל"ט
ע"ב]. ועל הגהמ"ח לא יקשה קושיית המש"ב דברים דכתב
הגהמ"ח רק בברכות ודו"ק היטב].

גם בשו"ת יד אליהו (רגלור) פסקים, (סי' כ"ג אות א') כתב ליישב כדברי
הגהמ"ח זצ"ל כן ח"ל:

ובזה מתורץ נמי הא דהקשו הראשונים, מה דקאמר אי בעי
אכיל וכו', והלא נר"ן לאכול משום יו"ט, וממילא יאכל
בטובה על כרחך, ואמאי פריך אי הכי לילה הראשונה נמי.
ותירצו כמה תירוצים. ויש תירצו, דאפילו ירדו גשמים מחוייב
לאכול צלילה הראשונה, ויש תירצו, דמשום יו"ט סגי בכזית
ויכול לאכול חוץ לטובה. ולפמ"ש ניחא בלא"ה.

מיהו לפי מה שפירשתי מומן ככיר, הא דקאמר בפ"ד דגיטין
(ל"ח ע"ב), ב' משפחות היו צירושלים, אחת קבעה
סעודתא בע"ש וכו', ועיין רש"י ורמב"ן בזה. ול"נ דהכי
פירשו, שהיו מקדשים מצערי"י אחר פלג המנחה וקבעו סעודתם
אז, ואין זה כבוד שבת, רק עד שמתחיל ממש. והא דרזב צ"ל
של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס. י"ל דרזב לטעמיה
דקצירא ליה, יש קידוש שלא במקום סעודה ודוק. ולשמאל
נמי, דס"ל מתפלל של שבת בע"ש ומקדש, י"ל דטעימה בעלמא
הוי עבד ולא קבע סעודתא. ולפ"ו, לכאורה נסתר דברי לח"ן
הקושיא דאי בעי אכיל וכו'.

קושיא פו

קשה לי על קושיית התוס' בברכות (דף מ"ט ע"ב)
ד"ה איבעי, שהקשו מה נ"מ בהא דל"ל א'
דסוכות חובה, תיפוק ליה דצריך לאכול מבח יו"ט
ע"ב.

והר"א שפיר נ"מ, דלנבי סעודת יו"ט יוצא אם
אוכל בתוספת יו"ט כמבואר במג"א סי' רס"ו
סק"א בשם התוס', ואילו לענין סוכה, לילה דוקא
כמצה כמש"כ התוס' ריש ערבי פסקים (צ"ט ע"ב)
ד"ה עד שתחשך.

וגם אינו חייב כלל לאכול בסוכה בתוספת יו"ט,
כיון דסוכה נהגה גם בחול אין בו תוספת
כדמוכח בתוס' בתובות (דף מ"ז ע"א) ד"ה דמסר,
לנבי שמחה דאינו מחוייב בתוספת יו"ט, והמעם כיון
דנהגה בחוה"מ.

ובן מבואר במג"א סוף הלכות פסח (סימן תצ"א)
לענין חמץ קודם הברכה עיי"ש. דלפלא דלענין
מוצאי יו"כ סותר את עצמו למש"כ בעצמו ריש סי'
תרכ"ד, ובאמת דכדבריו בסי' תצ"א מוכח גם בתוס'
יומא (דף פ"ו ע"ב) ד"ה מתפלל עיי"ש, וצ"ע ג'.

מיהו נ"ל, דיש חילוק בין שבת ליו"ט, דבשבת דבעינן מספר
שלש סעודות או ארבע, מדכתיב היום וכו', לא יא
בעת שמוסיף מחול על הקודש, דמ"מ עדיין יום הוא, משא"כ
צו"ט אין לו מספר, רק לקיים מצוה עונג, וזוהי יא שפיר
די עונג, הואיל שצאצאלו בעת
תוספת מחול על הקודש
מתענג, וזוהי האכילה מתענג גם
צלילה. וואולי יש קצת ראייה,
מהא דכתב הרא"ש בסוגיא
דפורס מפה ומקדש, שגומר
סעודתו סתלה ואילו אוכל אחר
קידוש, ומ"מ מיקרי קידוש
במקום סעודה].

אמנם י"ל, דדוקא אם אוכל
אחר פלג המנחה בעוד
היום גדול, אז לא יא די ג'
סעודות, דומיא דמשפחה
צירושלים, שאכלה ציום ממש,
משום דאינו מחוייב אז להוסיף.
אבל בשיעור שמחוייב להוסיף,
כגון סמוך ללילה, יא די תובת
ג' סעודות למ"ד תוספת שבת
לאורייתא. דדוקא גבי יוה"כ
דכתיב בעצם היום, ממעטינן
התוספת מכרת, משא"כ כאן
דכתיב היום. אולי אין לסלק
בין היום לעצם היום וצ"ע, ואי
ניחא דילא בעת החיוב תוספת,
הוי ניחא בלא"ה האי קושיא
דאי בעי אכיל וכו', דמשום
חיוב עונג יכול לאכול צעם
חיוב התוספת סמוך ממש

ללילה, אבל מ"מ ירי סוכה לא יא דומיא דמנחה כנ"ל.
הנה שמיך ג"כ קושיית התוס' הנ"ל (והראשונים) כסוד דברי הגהמ"ח
ז"ל כאן.

בקונטרס קשות מיושב כתב בזה:

ומה שכתב דמוכח מתוס' כמובן דף מ"ו וכו', לענ"ד לא
מוכח כלל משם כן. והתוס' כתבו כן לפי הגמ' דפסקים
דף ע"א, דלילי יו"ט ראשון אפילו בזמן הבית אינו חייב בשמחה
מה"מ, מקרא דאך חלק והוא לכו"ע, וע"כ כתבו התוס' דאפילו
נחשבו לזה תוספת יו"ט ליו"ט, אבל לא ליום של יו"ט כי אם
לליל יו"ט. וצלילה הראשון אין חיוב שמחה. ואף שהמג"א סימן
תקמ"ו סק"ד סובר ששי"ן אין מערבין שמחה בשמחה צליל
יו"ט ראשון ג"כ, ע"ש ובמחה"ש שם. אבל עיין בשע"ת סימן
תקכ"ט, שהשאגת אריה תולק על המג"א בזה. וא"כ מש"כ
הפמ"ג בסי' של"ט דבכה"ש"מ יש איסור סורה דאין מערבין
שמחה בשמחה, הוא דוקא בכה"ש"מ אבל לא בתוספת דהוא
קודם לכה"ש"מ.

ומה שהביא ראייה מהמג"א, שהרי אף בכה"ש"מ אסור לאכול
חמץ, הרי דלא תלי בהבדלה. ל"כ לכאורה, כי מצינן
משם בפנים המג"א בזה"ל: "קצת מחוסר מונח, ואולי צ"ל
בע"פ, ואז דעת לנכון נקל" עכ"ל, ואפילו אם עייה במג"א
בכה"ש"מ, לענ"ד הכוונה הוא כנ"ל, דלא תלי בהבדלה. ומכ"ל
לומר כמש"כ הגהמ"ח זצ"ל, דכוונתו לפי שנהגה איסור חמץ
בכה"ש"מ וע"כ אין בו תוספת.

תתקמב שלמי סוכות תורה

יושב שלא לשם מצות סוכה, והכי ודאי שפיר דמי למיעבד הכי. [וע"ע להלן בסי' פ"ח אות א', ובמה שכתבנו עוד בס"ד בענין זה דתוספת לפניה לענין מצות סוכה לעיל בסי' ג' אות ד', ומה שכתבנו שם לדון בדבריו של בעל ה"דברי יחזקאל" ע"ש].

ושמעתי ממו"ר ראש הישיבה דפוניבו' הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, שיש ליישב הסתירה בדברי התוס' דבאמת יש לדחות הראיה מדברי התוס' בכתובות לסברת המנ"ח, דהנה במסכת סוכה (מ"ח א') ובפסחים (ע"א א') אמרינן, דליל יום טוב הראשון של חג נתמעט ממצות שמחה מן התורה, דכתיב "והיית אך שמח" ודרשינן "אך" חלק, ופרש"י דכל אכין ורקין מיעוטינן הן, וכתב רש"י בד"ה או אינו, דאשמועינן קרא שאינו חייב לשחוט בהמת שלמים מערב יום טוב לשמחת לילה הראשון של יום טוב. ונחלקו האחרונים האם המיעוט הוא רק לענין מצות שמחה של קרבנות בזמן המקדש שיש מצוה לאכול בשר שלמים משום שמחה, ולילה הראשון של חג נתמעט מדין שמחה זו, אבל לענין שאר מיני שמחה כגון שתיית יין ישן וכסות נקיה וכיו"ב, איכא דין שמחה מן התורה אף בלילה הראשון של חג, או דלגמרי נתמעט לילה הראשון ממצות שמחה, וכל מילי דשמחה אינו נוהג בלילה הראשון, וב"שערי תשובה" סי' תקכ"ט ס"ב ד"ה חייב הביא בזה מחלוקת הפוסקים, דמדברי המג"א בסי' תקמ"ו סק"ד נראה, דשאר שמחות נוהגין מן התורה אף בלילה הראשון, וה"שאגת אריה" בסי' ס"ח כתב דמכל מיני שמחות נתמעט ליל יו"ט הראשון. ובמ"ב סי' תקמ"ו בשעה"צ ס"ק ט"ו הביא, דבספר "חמד משה" שם ססק"ב כתב

כדברי השאג"א, דמצות עשה של שמחה אינו נוהג כלל בלילה הראשון, ואין בו איסור דאורייתא לעשות סעודת נישואין מדין אין מערבין שמחה בשמחה, ודלא כמש"כ המג"א שם. [וע"ש ב"חמד משה" שכתב וז"ל: **ולפענ"ד נראה, דבלילה ראשונה אין בה משום מערבין שמחה בשמחה ולא משום ושמחת בחגך (ולא באשתך), דלילה הראשונה אינה בשמחה, עי' בסוכה (מ"ח א'), והכי משמע בפסחים (ע"א א') ע"ש, ע"כ]. וכ"כ בשאג"א שם לענין סעודת נישואין בליל יו"ט הראשון דאין בזה איסור מה"ת. והיינו משום דס"ל, דמכל מיני שמחות נתמעט לילה הראשון מן התורה.**

אולם בספר "מנחת ברוך" סי' ע"ט הוכיח כדברי המג"א מסוגיא דפסחים, ע"ש. וכ"כ בחי' הגר"ח (סטנציל) סי' ס"ח (בדין שמחה בחג) וסי' ס"ט (בדין שמחה בשמיני עצרת) והובא ג"כ בספר "עמק ברכה" (בדין שמחת יו"ט, עמוד ק"ח) בשם מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל דרק מדין שמחה דקרבנות נתמעט לילה הראשון, ותירץ בזה קושית השאג"א ע"ש. וכ"כ החו"א באו"ח סי' קכ"ד בהערות לפסחים בדף ע"א א', דלא ממעטינן לילה הראשון אלא ממצות אכילת שלמים, אבל מכל מקום חייב לשמחו בכסות נקיה ויין ישן, ע"ש טעמו. והנה בפרק ערבי פסחים (ק"ח ב') אמרינן, א"ר יהודה אמר שמואל, ארבעה כוסות הללו (של ליל הפסח) שתאן בבת אחת יצא, רב אמר ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא, ופירש רשב"ם, ידי יין יצא, משום שמחת יום טוב כדנתיא לקמן (ק"ט א') "ושמחת בחגך" במה משמחו ביין, וכ"כ התוס' שם בד"ה ידי יין, ומבואר דבלילה הראשון נמי איכא מצות שמחה

שלמי סימן פז תורה תתקמו

דשתיית יין, וכן הוכיח החזו"א שם כדבריו. ולדעת השאג"א וה"חמד משה" שכתבו דמצות שמחה אינה נוהגת כלל מן התורה בליל יו"ט הראשון, צריך לומר דהא דקאמר דיצא ידי מצות שמחת יום טוב היינו מדרבנן, דמדרבנן ודאי איכא מצות שמחה אף בליל יו"ט הראשון, וכ"כ להדיא השאג"א שם והוכיח כן מהך סוגיא דפסחים דמדרבנן איכא מצות שמחה אף בלילה הראשון. [וע"ע מש"כ בזה להלן בסי' ע"ה אות א' ובספר "שלמי תודה" עניני חג השבועות ויו"ט סי' א' אות ב'.]

יום, ואף דבשעת התוספת אכתי יום הוא, מכל מקום אין בזה דין תוספת שיתחיל מצותה מבעוד יום כיון דלכשתחשך ויתקדש היום נמי אין מצוה זו נוהגת בליל יום טוב הראשון, ושפיר י"ל דמודו התוס', דדין תוספת הוי אף לכל מצות היום, וכדמוכח מדבריהם בפסחים, ומ"מ ס"ל דליכא מצות שמחה בתוספת מבעוד יום, כיון שאין מצוה זו נוהגת בלילה, ולהכי שפיר מצי מסר לה לחופה בזמן תוספת דמבעוד יום ואין בזה משום דינא דאין מערבין שמחה בשמחה, וממלאכה נמי לא קא מבטל לה כיון דאסורה במלאכה משום דין תוספת.

ומעתה יש לומר, דהתוס' בכתובות סברי כדעת השאג"א דלילה הראשון נתמעט לגמרי ממצות שמחה, וליכא כלל דין שמחה מן התורה בלילה הראשון אפילו משתיית יין ישן ושאר מיני שמחות, ולפ"ו יש לומר, דבאמת סברי התוס' דדין תוספת יום טוב נוהג גם לענין כל מצות היום של יום טוב, ולא רק לענין איסורי מלאכה, ומכל מקום סברי דליכא מצות שמחה בתוספת דמבעוד יום, משום דלא שייך דין תוספת אלא דוקא במצות ודינים הנוהגים בלילה, דגדר דין תוספת הוא, שכל המצות ודיני יום טוב של הלילה מתחילין קודם לכן מבעוד יום מזמן התוספת, דהוה כאילו כבר קידש היום והתחילו מצות הלילה מבעוד יום, וא"כ לא שייך דין זה אלא לענין הדברים הנוהגין בלילה, דמדין תוספת נוהגין כבר מבעוד יום, אבל הדינים שאינן נוהגין בלילה ליכא ביה דין תוספת דמבעוד יום, וא"כ לגבי מצות שמחה נמי, כיון דס"ל - להתוס', דבלילה ליכא כלל מצות שמחה, משום דליל יום טוב הראשון נתמעט לגמרי מדין שמחה, ממילא לא שייך על זה דין תוספת דמבעוד

וכי תימא, דכיון דסבירא להו להתוס' דאף בליל יום טוב ליכא כלל דין שמחה מן התורה, ומצי מקדשה בלילה, א"כ למה כתבו דמיירי שקדשה מבעוד יום בזמן תוספת, והא אף בליל יום טוב נמי מצי לאוקמי, ולמה לא פירשו הא דקאמר דמסר לה בשבתות וימים טובים דמיירי דקידשה בליל יום טוב הראשון דלא עבידא מלאכה ביום טוב וליכא שמחה בלילה, ושפיר מצי לקדשה באותה שעה. יש לומר דאח"כ אלא משום דבגמ' שם מקמי הכי אמר, דמיירי דמסר לה בלילה [אף בחול] דלא עבידא מלאכה ולא קמבטל לה ממעשה ידיה, ובתר הכי קאמר אי נמי דמסר לה בשבתות וימים טובים, א"כ משמע דכונת הגמ', דאף במסר לה ביום נמי מצינן לאוקמי ובשבתות וימים טובים, ולהכי פירשו התוס', דגוונא דמסר לה ביום ובימים טובים לא משכחת לה אלא כגון שמסר לה בזמן תוספת יום טוב מבעוד יום, דמצות שמחה אינה נוהגת בה ושרי לישא אשה, ובטלה ממלאכה משום דין תוספת, אבל לענין שאר מצות היום יש לומר דמודו התוס' דאיכא דין

תתקמד שלמי סוכות תורה

תוספת לכל מצות היום, כדמוכח מדבריהם בפסחים, עכ"ד מו"ר זצ"ל. [וכבר כתבנו בזה בספר "שלמי תודה" עניני שבועות ויו"ט סי' מ"א אות ד']. ועי' להלן בסי' פ"ח אות ד' מש"כ דמדברי האגור שהביאו הש"ך והגר"א ביו"ד סי' קצ"ו ס"א מוכח שלא פירש כן סברת התוס', וגם נראה מדבריו שלא פירש דבריהם כסברת המנ"ח דליכא דין תוספת אלא לאיסורי מלאכה, וע"ש מש"כ בזה.

[ושמעתי עוד על דרך זה שפירש הגרי"ד סלובייציק זצ"ל לאביו מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, דסברת התוס' דליכא דין שמחה בתוספת הוא משום דסבירא להו דבליל יו"ט הראשון נמי לא נהגא מצות שמחת יום טוב וכנ"ל, והא דלא פירשו התוס' דמיירי דמסר לה בליל יום טוב הראשון דאין בו דין שמחה, הוא משום דס"ל להתוס' כדעת הרמ"ה שהביא הרא"ש בכתובות (פ"א סי']

ה'), דיום ראשון של שמחת חתן הוא מן התורה, מדכתיב "ביום חתונתו וביום שמחת לבו" אלמא דשמחת לבו ביום ראשון יש לו סמך מן התורה, ע"ש, ולכן ס"ל דבליל יום טוב הראשון אסור לישא אשה, משום דאף בלילה גופא ליכא דין שמחת יום טוב, מכל מקום הרי ביום איכא דין שמחה, וכיון דדין שמחת חתן נמי נוהגת מן התורה למחרת ביום, נמצא שאם ישאנה בלילה הוא מערב שמחה בשמחה, דהיינו שמחת חתן בשמחת יו"ט דלמחר ביום, ולכן אסור לישא בלילה משום דין שמחה דיום, אבל בתוספת שפיר שרי לישא, משום דכשנושא בתוספת הרי מיד בצאת הכוכבים נגמרה יום ראשון של שמחת חתן דאורייתא, ופסקה דין שמחה מן התורה, וא"כ אינו מערב שמחה בשמחה, עכ"ד, (והובאו הדברים בספר ברכת אברהם בפסחים שם), ומרן הגרי"ז הסכים עמו בביאור זה בדברי התוס'.

סימן פח

עוד בענין תוספת יו"ט לחיוב ישיבת סוכה

בדברי המנ"ח דאין דין תוספת לענין מצות ישיבת סוכה, ובדין תוספת יו"ט בדבר שמצותו נוהג אף בחול המועד

מלאכה עד שיבדיל בתפלה, אבל איסור חמץ אין תלוי בהבדלה, שהרי אף בחול המועד אסור לאכול חמץ, ולכן כיון שחשכה מותר לאכול חמץ. וכתב בשו"ע הגר"ז שם ס"ג, דאף בזמן תוספת יום טוב נמי מותר לו לאכול חמץ, דאין דין תוספת אלא לענין שביית יום

(א) והנה המג"א בסי' תצ"א סק"א כתב, דבמוצאי שביעי של פסח אם התחיל לאכול מבעוד יום ונמשכה סעודתו עד הלילה, ועדיין לא התפלל ולא הבדיל, מותר לאכול חמץ משתחשך, דכיון שחשכה לילה הוא חול לכל דבר, אלא שחכמים אסרו לעשות